

JOAN MASÓ

Els matxos servien per practicar l'excursionisme a l'alta muntanya. Tirapits, 1929.

Literatura excursionista

JOSEP CLARA

La producció literària, pròpiament excursionista, comença al darrer quart del segle XIX amb la publicació dels anuaris, butlletins i memòries de les primeres associacions excursionistes de Barcelona i de Catalunya: l'Associació Catalanista

d'Excursions Científiques (1876) i l'Associació d'Excursions Catalana (1878), refoses posteriorment en el Centre Excursionista de Catalunya (1891). Això no vol pas dir que abans d'aquesta data no trobem viatgers, excursionistes aïllats o estudiosos de les ciències naturals que es desplacen pel país per observar-ne les particularitats.

En aquest article, limitat per l'espai i les característiques de la revista, no

podem fer res més que assenyalar unes etapes, uns noms i unes obres que al nostre entendre són els més significatius dins la literatura excursionista referida sobretot a les comarques gironines. No pretenem, doncs, ni fer un inventari ni esmentar totes les ressenyes d'excursions publicades en els butlletins de les entitats. Assenyalarem, bàsicament, els llibres representatius i comentarem els que tinguin un interès singular per l'època o el tema.

Jaume Massó i Torrents,
autor dels «Croquis
pirenencs».

Els pioners

La primera etapa de l'excursionisme català participa dels ideals de la Renaixença: aspira a fer l'inventari del país, a conèixer-ne el passat, a posar-se al servei del catalanisme polític. És un excursionisme fonamentalment barceloní i burgès que no s'acontenta a dirigir-se a les rodalies de Barcelona, sinó que s'engresca amb els camins que menen cap a les altures del Montseny, Collsacabra, les Guilleries, la Garrotxa i els Pirineus.

L'obra pionera d'Artur Osona i Formentí (Barcelona 1840-1901), l'argenter que va adquirir una finca a Breda i obrí amb una guia del Montseny un seguit de publicacions sobre les regions de les Guilleries, la Cerdanya, Andorra, Collsacabra, etc. mereix un lloc d'honor com a propagador de l'excursionisme dels primers temps.

Jacint Verdaguer coneixia bé el Pirineu i va ser un gran excursionista. No ha deixat gaire cosa escrita de les seves incursions muntanyenques, però tota la seva poesia, sobretot el poema *Canigó*, traspuen el coneixement directe i el seu amor als cims. En el volum que titulà *Excursions i viatges* (1887) hi ha unes pàgines memorables que revelen la capacitat visual de què estava dotat sobre l'estada que el 1884 féu al santuari de la Mare de Déu del Mont, on donà els darrers tocs al gran poema èpic que publicà dos anys després.

Citem els noms de Ramon Arabia i Solanas, Cels Gomis, Lluís Marià Vidal, Antoni Balmanyà..., i també els de Santiago Rusiñol i Joan Maragall, perquè tenen també petites peces representatives dels dos decennis finals del segle passat. Més importància donem, però, a les aportacions de Massó i Torrents, Bosch de la Trinxeria i Cèsar August Torras.

Massó, Bosch i Torras

Jaume Massó i Torrents (Barcelona 1863-1943) és un nom que normalment s'associa a la revista i a

l'editorial *L'Avenç* (de les quals va ser fundador i director al costat de Joaquim Casas-Carbó) i també a la tasca normalitzadora de Pompeu Fabra, de qui fou incondicional i company d'excursions. Autor de treballs històrics i de creació, ens interessa especialment ara i aquí com a escriptor dels Pirineus.

Cal remarcar que a vint anys, el 1883, publicà un llibre miniatura (6x9 cms.) titulat *Catalunya per sos rius*. *Lo Freser*, que és una primerenca monografia sobre la vall de Ribes i Ripoll, en la qual les observacions personals («tot lo que nosaltres descriurem ho hem vist per nostres propis ulls, y hem seguit lo curs del Freser desde son naixement fins a Ripoll») són posades al costat de dades històriques, geogràfiques i costumistes. Amb totes les limitacions de l'època, el llibret té la finalitat de servir l'excursionista i esdevé una peça singular.

Segons Josep Pla, «el llibre millor sobre el nostre Pirineu» és precisament una altra de les produccions de Massó i Torrents: *Croquis pirenencs*, conjunt de narracions novellades, escrites a partir de 1889, publicades el 1896 i ampliades en una nova edició el 1903. L'obra reflecteix les vivències personals de l'autor en ambdós vessants de la serralada pirinenca —de la vall d'Aran al Canigó i Sant Pere de Roda—, i unes inquietuds que, a voltes, relliguen amb la recuperació del país propugnada per la Renaixença:

«I per què hi anem, a la muntanya? Què ens hi atreu? Què ens fa deixar la ciutat per anar a trescar per les serres? I què és el que ens manté el desig de recórrer i de conèixer sem-

pre una comarca nova, de tantes com s'acullen en els replècs del Pirineu català? No és, certament, la passió d'un esport, una necessitat higiènica? Oh! no! Hi ha una altra cosa més alta, guspira d'un foc que no pot apagar-se: la vaga il·lusió de contribuir a refer un poble: el nostre».

Carles Bosch de la Trinxeria (Prats de Molló 1831 — la Jonquera 1897), propietari rural, és —si seguim Joan Triadú— un dels prosistes més notables de l'època de la Renaixença. La seva literatura —diu Jordi Castellanos— va néixer com a producte de les societats excursionistes. Era, efectivament, soci de l'Associació d'Excursions Catalana i de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, les dues entitats que es varen fusionar en el Centre Excursionista de Catalunya.

Les seves narracions curtes, en les quals reporta excursions, caceres, llegendes i descripcions detallades del paisatge tenen com a escenari privilegiat els cims dels Pirineus Orientals. Cal remarcar-hi les notes o divagacions erudites en què dona informació de plantes, animals, altituds, temperatures, etc. La seva obra més representativa és *Records d'un excursionista* (1887), però també hem de recordar *Pla i muntanya* (1888), *De ma collita* (1890) i *Tardanies* (1892).

En la personalitat de Cèsar August Torras i Ferrerri (Barcelona 1852-1923), agent de canvi i borsa, president de l'associació Catalana d'Excursions Científiques (1885) i del Centre Excursionista de Catalunya (1902-1915 i 1921-1923) trobem el gran promotor de l'excursionisme a casa nostra. Les seves impagables guies sobre el *Pirineu Català*, editades per primera vegada el 1902 i reeditades, posteriorment, en una nova distribució, constitueixen una gran fita en la bibliografia excursionista. El fill adoptiu de Camprodon, on estiujava, cobreix un marc geogràfic molt ampli i detallat, i a part dels itineraris de muntanya contribueix a fer conèixer la geografia, la història, l'arqueologia i la toponímia dels múltiples indrets del Pirineu. El fillòleg Joan Coromines ha sabut fer-ne l'elogi precis quan ha escrit que sense la seva obra no seríem el que som ni sabríem el que sabem els amants de les nostres muntanyes.

Les primeres dècades del XX

En el període que va des de començament de segle fins a la guerra civil, l'excursionisme augmenta

el nombre d'entitats i de practicants, entra en les activitats escolars, i els pioners de la moderna geografia catalana (Pau Vila, Miquel Santaló, Josep Iglesias...) hi tenen vinculacions evidents. La frase de Pau Vila, segons la qual «la geografia a casa nostra, quan ha estat quelcom apreciable, ha estat tan sols excursionisme», mostra palesament el paper que hom concedia a autors benemèrits com Artur Osona i Cèsar August Torras.

A Girona, durant aquests anys, apareix el Grup Excursionista i Esportiu Gironí (1919), en el butlletí del qual apareixen cròniques i notícies esportives i culturals referides a l'activitat social. Encara que ja hem dit que no entrava en el nostre objectiu esmentar les col·laboracions d'aquesta mena, voldríem remarcar ací que Joan Masó hi publica els itineraris d'una prevista guia de les Gavarres.

La tasca del Centre Excursionista de Catalunya, a part d'impulsar la reedició de les guies de Cèsar August Torras, amplia el radi d'acció amb noves publicacions que centren l'interès excursionista vers la Costa Brava (1922) o les Guilleries (1924). També encarrega a Miquel Santaló *El Gironès i Banyoles* (1931 [1934]), que descriu la comarca i proposa una colla d'itineraris per conèixer-la.

La visió impressionista dels cims i el record d'unes excursions —entre les quals no hi manquen les projectades al Ripollès i la Cerdanya— són

motiu perquè el reusenc Joaquim Santasusagna publiqui *Les serres encantades* (1935).

De la postguerra als nostres dies

Les primeres edicions de la postguerra són en castellà i poden ser representades per la col·lecció de «la muntanya i el mar» impulsada pels editors Velloso i Arimany, on apareixen títols com *Montserrat* (1944), de Lorenzo Estivill, *Guilleries* (1945), de J. Castells i J. Teres, *Costa Brava* (s.a.), d'Agustín Cardós, etc.

De Josep M. Guilera, protagonista de la primera travessia Núria-Puigmal-la Molina amb esquís, autor d'*Excursions pels Pirineus i els Alps* (1927), cal citar *Els Pirineus, a trossos* (1958), on a part dels detalls que evocuen unes sortides concretes reporta dades històriques sobre les contrades pirinenques.

Dels anys cinquanta ençà, l'editorial Alpina, de Granollers, ha fet un servei innegable a l'excursionisme català i hispànic. Malgrat les limitacions, la seva sèrie de guies cartogràfiques, en les quals han col·laborat professors tan coneguts com Salvador Llobet o Noël Llopis, ha assolit una bona divulgació, sobretot pel mapa que acompanya cada títol. En el cas de les comarques gironines ens afecten les titulades Puigsacalm, Montseny, Guilleries-

Collsacabra, Taga, Puigmal, Costabona, Montgrony, Moixeró-la Molina, Garrotxa, Costa Brava (Cadaqués i Tossa) i Cerdanya. Una altra col·lecció de la casa, dedicada a monografies —com les del Puigsacalm o el cap de Creus—, no ha tingut continuïtat.

També, des de 1950, el Centre Excursionista de Catalunya ha publicat una nova col·lecció de guies, tres de les quals tenen relació amb les nostres contrades: *Cerdanya* (1957), *Pirineu Oriental* (1978) i *Travessia del Pirineu* (1980). Les dues primeres, redactades pels matrimonis Jolis-Simó i Aloy-Lleonart, respectivament, presenten característiques similars i conformen un repertori complet d'itineraris de muntanya amb les corresponents rutes d'aproximació per carretera i ferrocarril. Cal destacar, però, que en la guia del Pirineu Oriental hi és exclosa expressament la part corresponent a les valls de Camprodon i de Ribes, que ha estat deixada per a una nova guia.

El novellista Estanislau Torres és autor de *El Pirineu* (1970), fruit de l'observació directa, de records i de cites de C.A. Torras, que trasllada el lector de l'Aneto al mar. Allò més aconseguit són les pàgines espontànies, com les que narren l'encontre amb el cérvol alpi a la muntanya d'Alp.

Cayetano Enríquez de Salamanca, membre de la Real Sociedad Española de Alpinismo Peñalara, s'ha acostat també al Pirineu i ha dedicat

Pirineu Català

GUIA ITINERARI
DEL
EXCURSIONISTA A CAMPRODON

PER
CESAR AUGUST TORRAS

EDICIÓN DE LA SOCIEDAD CATALUNYA D'EXCURSIONES CIENTÍFICAS

1. ITINERARI DE CAMPRODON. — SALL DE RIUS
2. VALLS DEL ELIQUÍ. — VALLS DELS BOSCHS. — DEL CAMPO
3. CONFLUENT. — CORDANA. — BANYOLES. — EL LLOBREGAT
4. VESSETERS. — BANYOLES DE L'ENDELLER DEL TRAVIA

120 PÍGINES. — 20 FOTOGRAFIES
3 FOLLETS DE MONTSENY. — MAPES

BARCELONA

Tip. «L'Avenc»: Borda de l'Universitat, 29
1102

PIRINEU CATALÀ PUIGMAL NÚRIA

CARANÇA - ULL DE TER
CAMPelles - PLANOLLES - QUERALBS - RIBES

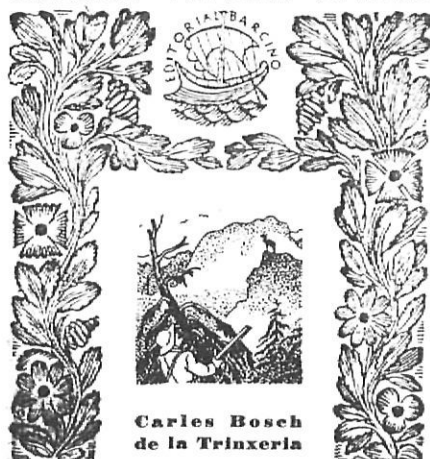
PISTES DE MUNTANYA

GUIA CARTOGRÀFICA
EXCURSIONISME - TURISME - GEOGRAFIA
R. Llopis Llado, Xavier i J. Coll
ESTACIONS HIVERNALS - TRAVESSIA NÚRIA - LA MOLINA
J. E. Escartin
ESPELEOLOGIA - Pau Perez

Editorial Alpina
GRANOLLERS

COLLECCIO POPULAR BARCINO

Carles Bosch
de la Trinxeria

VISIONS DEL PIRINEU

NUM. 151

Selecció, introducció i
notes per JOAN TRIADÓ

20 PAGES

Tres exemples de literatura excursionista: les guies de Cèsar A. Torras, les de l'Alpina i una selecció de l'obra de Bosch de la Trinxeria.

Joan Masó publicà al butlletí del GEIEG els itineraris per a una guia de les Gavarres.

dos volums a les terres gironines: *Cerdaña, Alto Berguedà y Ripollés* (1977) i *Garrotxa y Alto Ampurdán* (1978), confegits amb una bona base bibliogràfica i fotografies del mateix autor.

Anna Borbonet a *La vall del Bac* (1979) fa un estudi geogràfic i històric, però acurat, d'aquest sector de la Garrotxa, i indica els itineraris més adequats per recórrer-la. La mateixa comarca és protagonista dels dos volums d'*Itineraris de l'Alta Garrotxa* (1981 i 1986), de Joaquim Agustí, que conformen un conjunt de 54 recorreguts que duen als sectors amb més renom de la contrada i s'endinsen també cap a l'Alt Vallespir i l'Alt Empordà. Sense sortir del mateix indret, Ramon Sala, Narcís Puigdevall i el fotògraf Melció presenten a *Caminant per l'Alta Garrotxa* (1984) el món complex d'uns paisatges trencats, on la vida recòndita hi ha deixat la petjada humana que els vivifica.

Un interès més limitat tenen els diversos fulletons que Ramon Vinyeta ha publicat els darrers temps sobre *Ogassa* (1985), *El Pirineu de Núria* (1987), etc. o els itineraris de *Guilleries pas a pas* (1988).

Per acabar

En el conjunt, variat i extens, de títols que acabem de citar, podem distingir-hi perfectament els centres

d'interès de l'excursionisme practicat i practicable a les contrades gironines: els Pirineus i Pre-pirineus, l'Alta Garrotxa, el Montseny, les Guilleries, Collsacabra i la Costa Brava. Bàsicament les zones de muntanya alta i mitjana.

Hi notem també la predilecció pels treballs descriptius, moltes vegades amanits amb dades històriques i arqueològiques, enfront dels més creatius o literaris.

Trobem a mancar-hi, en canvi, una col·lecció de caire didàctic que connectés la muntanya amb l'ensenyament de les ciències naturals i socials, a l'estil d'alguns treballs de caire pedagògic com els que actualment existeixen per a les visites als aiguamolls de l'Empordà o al Montseny.

Josep Clara és historiador i excursionista